

อัตลักษณ์สาระัตถะในวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน

Theme of Identity in the Literature of Isan Local Song

อัจฉราพร ไครบุตร* จารุวรรณ เบญจาทิกุล** บุญยงค์ เกศเทศ*** วรวรรธน์ ศรียาภัย**
Adcharaporn Khraiboot* Jarawan Benjathikul** Boonyong Ketthet*** Warawat Sriyabhaya**
หลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา*
อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา**
อาจารย์ประจำสำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์***
Doctor of Philosophy Program in Thai, University of Phayao*
School of Liberal Arts, University of Phayao**
School of Liberal Arts, Walailak University***

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอัตลักษณ์สาระัตถะของคนอีสานที่ปรากฏในวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน โดยประยุกต์ใช้แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ (Identity) และแนวคิดการวิเคราะห์วิจารณ์วรรณกรรม ใน 2 หัวข้อหลักคือ 1) อัตลักษณ์ของคนอีสานด้านเนื้อหาสาระ ด้านเนื้อหา พบเนื้อหาเกี่ยวกับ ความรัก ธรรมชาติ คุณธรรมและคติธรรม ให้ความหวังและกำลังใจ สะท้อนและเสียดสีสังคม และเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม 2) อัตลักษณ์ของคนอีสานด้านสาระัตถะ พบสาระัตถะระดับปัจเจกชน สาระัตถะระดับสังคมวัฒนธรรม และสาระัตถะระดับสภาวะเหนือโลก จากวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน ใน 20 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับจังหวัดแต่ละจังหวัดในภาคอีสาน ในด้านใดด้านหนึ่ง หรือหลายด้านก็ได้ อาจเป็นเพลงลูกทุ่ง หรือลูกกรุง ยกเว้น หมอลำ จังหวัดละ 10 เพลง รวมทั้งหมด 200 เพลง

คำสำคัญ : อัตลักษณ์, เนื้อหาสาระ, สาระัตถะ, วรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน.

Abstract

The purposes of this study were to study theme of identity of Isan people that appear in Isan local song literature by applying concepts of identity and concepts of literary criticism in two main items: 1) Identity of Isan people that appear in Isan local song literature in terms of content. Content include about love, nature, morals, , give hope and encouragement reflect and satirize the society and cultural identity 2) Theme in identity of Isan people include individual theme ,Social-cultural theme and above the world theme from I-san local song literature in 20 provinces of the northeast region. which is song with content about the province in Isan region on one side or multiple sides. It may be Luk Thung or Luk Krung ,except More Lam ,10 songs per province, total 200 songs.

Keywords: identity, content, theme, Literature of Isan Local Song.

บทนำ

เพลงพื้นถิ่นอีสานที่ปรากฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือภาคอีสานใน 20 จังหวัด เป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งที่บอกเล่าถึง สภาพชีวิต สังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และค่านิยมของชาวบ้าน หรือคนในท้องถิ่น ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตและเล่าเรื่องราวในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน โดยส่วนใหญ่บทเพลงจะใช้ภาษาถิ่นอีสาน ซึ่งเป็นภาษาที่มีความงาม เข้าใจง่าย น่าสนใจและยังสะท้อนความเป็นตัวตน หรืออัตลักษณ์ของคนอีสานได้เป็นอย่างดี

คำว่า “อัตลักษณ์” มาจากภาษาบาลีสันสกฤตว่า อุตต + ลักษณะ โดยที่ “อุตตะ” มีความหมายว่า ตัวตน , ของตน ส่วน “ลักษณะ” หมายถึง สมบัติเฉพาะตัว หากมองเพียงแค่รูปศัพท์ “อัตลักษณ์” จึงเหมาะจะนำมาใช้หมายถึงลักษณะเฉพาะตัวของสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากกว่าคำหลายเล่มได้ให้นิยามหรือความหมายของอัตลักษณ์ คือ คุณลักษณะเฉพาะตัว ที่บ่งบอกหรือมีความซับซ้อนของตัวบุคคล สังคม ชุมชนหรือประเทศนั้น ๆ เช่น เชื้อชาติ ภาษา ศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ไม่มีทั่วไปและเป็นสากลกับสังคมอื่นๆ ซึ่งส่วนใหญ่อัตลักษณ์จะใช้ในวงแคบๆ และสามารถเปลี่ยนแปลงได้ (มนตรี โคตรคันทา, ม.ป.ป)

ฉลาดชาย รमितานนท์ (2550) กล่าวว่าอัตลักษณ์นั้นไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นลอยๆ ตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่เกิดจากการสร้างของวัฒนธรรมในช่วงเวลาหนึ่ง และวัฒนธรรมก็เป็นสิ่งก่อสร้างทางสังคม (social construct) นอกจากนี้วัฒนธรรมก็ไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งหรือตายตัว หากแต่มีรูปแบบเป็นวงจรที่เรียกว่า “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture) ดังนั้นอัตลักษณ์ทั้งหลายจึงมีกระบวนการถูกผลิต (produced) ให้เกิดขึ้น สามารถถูกบริโภค (consumed) และถูกควบคุมจัดการ (regulated) อยู่ในวัฒนธรรมเหล่านั้นและทั้งนี้ยังมีการสร้างความหมายต่างๆ (creating meanings) ผ่านทางระบบต่าง ๆ ของการสร้างภาพตัวแทน (symbolic systems of representation) ที่เกี่ยวกับตำแหน่งแห่งที่ต่าง ๆ ทางอัตลักษณ์อันหลากหลายที่เราเลือกใช้ หรือนำเอามาสร้างเป็นอัตลักษณ์ของเรา

ภาคอีสาน เป็นภาคที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ เพลงอาหารการกิน ดนตรีพื้นบ้าน นิทานพื้นบ้าน ศิลปะการฟ้อนรำ และภาษาถิ่นอีสาน กนกพร เล็งศรี(2557) กล่าวว่า อัตลักษณ์ของท้องถิ่นอีสาน เป็นกระบวนการการนิยามตนเองและกลุ่มของคนอีสานว่า “เหมือน” หรือ “แตกต่าง” จากคนอื่นหรือกลุ่มอื่น โดยเป็นสิ่งที่ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลาและบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป กระบวนการนิยามตนเองนั้นอาจรวมไปถึงการต่อรองกับอัตลักษณ์เดิมของตนเองหรือกลุ่มของตนเองและการตอบโต้ ปรับเปลี่ยนประนีประนอมกับอัตลักษณ์ของคนต่างกลุ่มด้วยเช่นกัน

ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มวัฒนธรรม จะมีลักษณะเด่นคือ เป็นกลุ่มคนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน บรรพบุรุษในที่นี้หมายถึงบรรพบุรุษทางสายเลือด ซึ่งมีลักษณะทางชีวภาพและรูปพรรณ (เชื้อชาติ) เหมือนกัน รวมทั้งบรรพบุรุษทางวัฒนธรรมด้วย ผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจะมีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือด และทางวัฒนธรรมพร้อม ๆ กันไปเป็นความรู้สึกผูกพันที่ช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์ของบุคคลและของชาติพันธุ์ และในขณะเดียวกัน ก็สามารถเร้าอารมณ์ความรู้สึกให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์นับถือศาสนาเดียวกันความรู้สึกผูกพันนี้อาจเรียกว่า "สำนึก" ทางชาติพันธุ์ หรือชาติลักษณ์ (ethnic identity) (<http://tribalcenter.blogspot.com>) โดยมี “ภาษา” เป็นเครื่องมือในการสื่อสาร

ภาษาพูดของคนอีสานในแต่ละท้องถิ่นนั้นจะมีสำเนียงที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพทางภูมิศาสตร์ที่มีอาณาเขตติดต่อกับถิ่นใดรวมทั้งบรรพบุรุษของท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย ภาคอีสาน มีขนาดพื้นที่มากที่สุดประเทศไทย ทำให้มีประชากรมากที่สุด และมีความหลากหลายทางด้านกลุ่มชาติพันธุ์ประชากรด้วย ตอนกลางของภาคมี

เทือกเขาภูพานทอดตัวจากเหนือลงสู่ทิศใต้ ทำให้แบ่งภาคอีสานออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ อีสานตอนบนตั้งอยู่บนแอ่งสกลนคร คือบริเวณตอนเหนือของเทือกเขาภูพาน และบริเวณที่ราบลุ่มน้ำโขง ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์, ขอนแก่น, นครพนม, มหาสารคาม, มุกดาหาร, ร้อยเอ็ด, สกลนคร, หนองคาย, หนองบัวลำภู, อุดรธานี, เลย และ อีสานตอนล่าง ตั้งอยู่บนแอ่งโคราช คือ บริเวณแถบลุ่มแม่น้ำชี และแม่น้ำมูล มีพื้นที่ 3 ใน 4 ของภาคอีสานทั้งหมด ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ, นครราชสีมา, บุรีรัมย์, ยโสธร, ศรีสะเกษ, สุรินทร์, อำนาจเจริญ, อุบลราชธานี และ บึงกาฬ ทำให้สำเนียงพูดก็จะแตกต่างกันออกไปแต่ละท้องถิ่น เช่น แถบจังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ มีชายแดนติดกับเขมรสำเนียงและรากเหง้าของภาษาก็จะมีคำของภาษาเขมรปะปนอยู่ด้วย ทางด้านจังหวัดสกลนคร นครพนม มุกดาหาร หนองคาย เลย ที่ติดกับประเทศลาวและมีชาวเวียตนามเข้ามาอาศัยอยู่ค่อนข้างมาก ก็จะมีอีกสำเนียงหนึ่ง ชนเผ่าดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้น ๆ ก็จะมีสำเนียงที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง และยังคงรักษาเอกลักษณ์นั้นไว้ตราบนานัปการ เช่น ชาวภูไทในจังหวัดมุกดาหาร และนครพนม

ทั้งนี้ในเรื่องของภาษาที่ใช้ในภาคอีสานนั้น อาจแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ อาทิ ภาษาหลักที่ใช้คือภาษาอีสาน ซึ่งถือว่า เป็นภาษาลาวสำเนียงหนึ่ง แต่ในตัวเมืองใหญ่ ๆ มักนิยมใช้ภาษากลาง ขณะที่บริเวณอีสานใต้นิยมใช้ภาษาเขมร และยังมีภาษาถิ่นอื่น ๆ เช่น ภาษาผู้ไท ภาษาโส้ ภาษาไทยโคราช เป็นต้น ถึงแม้ชาวอีสานจะมีภาษาพูดที่มีความแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่นแต่ในภาษาอีสานก็มีสิ่งหนึ่งที่ยังคงมีความคล้ายกันก็คือลักษณะของคำและความหมายต่าง ๆ ที่ยังคงสื่อความถึงกันได้ทั่วทั้งภาค ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชาวอีสานต่างท้องถิ่นกันสามารถสื่อสารกันได้เป็นอย่างดีถ้าจะถามว่าภาษาถิ่นแท้จริงของชาวอีสานใช้กันอยู่ที่ใดคงจะตอบไม่ได้ เพราะภาษาที่คนในท้องถิ่นต่าง ๆ ใช้กันก็ล้วนเป็นภาษาอีสานทั้งนั้น (เจริญชัย ชนไพโรจน์ และสิทธิศักดิ์ จำปาแดง. 2543)

การนำเสนออัตลักษณ์ของคนอีสานผ่านวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน ด้านเนื้อหาและสารัตถะที่ปรากฏในเพลง เป็นการแสดงความมุ่งหมายหรือเจตนาของผู้แต่ง ที่จะชี้แนะ หรือสื่อสารถึงโลกทัศน์ของผู้แต่งผ่านวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสานต่อผู้อ่านนั่นเอง

ผู้ศึกษาได้รวบรวมวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสานจาก 20 จังหวัดในภาคอีสาน จังหวัดละ 10 เพลง รวมเป็น 200 เพลง ซึ่งเป็นเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับจังหวัดแต่ละจังหวัดในภาคอีสาน ในด้านใดด้านหนึ่ง หรือหลายด้านก็ได้ อาจเป็นเพลงลูกทุ่ง หรือลูกกรุง ยกเว้น หมอลำ แบ่งศึกษาอัตลักษณ์เป็น 2 กลุ่มคือ อีสานตอนบน ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์, ขอนแก่น, นครพนม, มหาสารคาม, มุกดาหาร, ร้อยเอ็ด, สกลนคร, หนองคาย, หนองบัวลำภู, อุดรธานี, เลย และ อีสานตอนล่าง ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ, นครราชสีมา, บุรีรัมย์, ยโสธร, ศรีสะเกษ, สุรินทร์, อำนาจเจริญ, อุบลราชธานี และ บึงกาฬ เพื่อศึกษาการอัตลักษณ์ของคนอีสานที่ปรากฏในวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน โดยประยุกต์ใช้แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ (Identity) และแนวคิดการวิเคราะห์วิจารณ์วรรณกรรมใน 2 หัวข้อหลักคือ 1) อัตลักษณ์ของคนอีสานด้านเนื้อหาสาระ และ 2) อัตลักษณ์ของคนอีสานด้านสารัตถะ หัวข้อหลักของบทความนี้ ประกอบด้วย 5 ประเด็น ได้แก่ จุดมุ่งหมายในการวิเคราะห์ ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ แนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์ อัตลักษณ์ของคนอีสานด้านเนื้อหาสาระและสารัตถะ ในวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน

จุดมุ่งหมายในการวิเคราะห์

ผู้ศึกษามีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาอัตลักษณ์สารัตถะของคนอีสานที่ปรากฏในวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสานจากบทเพลงในจังหวัดภาคอีสาน 20 จังหวัด จังหวัดละ 10 เพลง ซึ่งเป็นเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับจังหวัดแต่ละ

จังหวัดในภาคอีสาน ในด้านใดด้านหนึ่ง หรือหลายด้านก็ได้ อาจเป็นเพลงลูกทุ่ง หรือลูกกรุง ยกเว้น หมอลำ รวมเป็น 200 เพลง ในประเด็นต่อไปนี้

1. อัตลักษณ์ของคนอีสานด้านเนื้อหาสาระในวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน
2. อัตลักษณ์ของคนอีสานด้านสาระในวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน

ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์

ผู้ศึกษาได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับจังหวัดแต่ละจังหวัดในภาคอีสาน ซึ่งเป็นเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับจังหวัดแต่ละจังหวัดในภาคอีสาน ในด้านใดด้านหนึ่ง หรือหลายด้านก็ได้ อาจเป็นเพลงลูกทุ่ง หรือลูกกรุง ยกเว้น หมอลำ จำนวน 20 จังหวัด จังหวัดละ 10 เพลง รวมจำนวนเพลงทั้งหมด 200 เพลง โดยวิเคราะห์ 2 ด้าน คือ 1) อัตลักษณ์ของคนอีสานด้านเนื้อหาสาระในวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน 2) อัตลักษณ์ของคนอีสานด้านสาระในวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน

แนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์

ผู้ศึกษาประยุกต์ใช้แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ (Identity) ของ ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2550), ศิรินาถ ปิ่นทองพันธ์ (2546) และแนวคิดการวิจารณ์วรรณกรรม ของ กุหลาบ มลลิกะมาส. (2543) มีสาระสำคัญดังนี้

1. อัตลักษณ์ของคนอีสานด้านเนื้อหาสาระที่ปรากฏในวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน

อัตลักษณ์ (Identity) หมายถึง คุณลักษณะเฉพาะตัว ที่บ่งบอกหรือมีความชี้ชัดของตัวบุคคล สังคม ชุมชนหรือประเทศนั้น ๆ เช่น เชื้อชาติ ภาษา ศาสนา และวัฒนธรรมท้องถิ่น ภาคอีสานเป็นภาคที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น ที่มีความชี้ชัด บ่งบอกความเป็นตัวตนของคนอีสาน เช่น เรื่องของอาหาร ดนตรีพื้นบ้าน นิทานพื้นบ้าน ศิลปะการฟ้อนรำ และภาษาถิ่นอีสาน อัตลักษณ์ของคนอีสาน จึงหมายถึง กระบวนการการนิยามตนเองและกลุ่มของคนอีสานว่า “เหมือน” หรือ “แตกต่าง” จากคนอื่นหรือกลุ่มอื่น โดยเป็นสิ่งที่ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลาและบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้ศึกษาได้ศึกษาวิเคราะห์อัตลักษณ์ของคนอีสาน ด้านเนื้อหาสาระและสาระที่ปรากฏในวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน รายละเอียดดังต่อไปนี้

1) เนื้อหาสาระของวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน

การนำเสนอเนื้อหาสาระในวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน พบว่ามีเนื้อหาเกี่ยวกับความรัก ธรรมชาติ คติธรรม ให้ความหวังและกำลังใจ สะท้อนสังคม และเสียดสีสังคม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 ด้านความรัก วรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน มีเนื้อหาสาระด้านความรักที่ปรากฏ รายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1.1 ความรักของคนหนุ่มสาวที่ไม่สมหวัง เนื่องจากฐานะที่แตกต่างกัน

“มักสาวทำลิ้เต็มทีแล้วเฮา บ่มีเงินไปแต่งเขา ได้แต่เฝ้าเขาอยู่ทุกวัน แค่บักยมดองที่ซื้อให้น้องกินนั้น ก็เจียดเอาเงินรายวัน รับจ้างถอนมันมาซื้อให้กิน เงินแต่งโตเจ้าลิเอาไสหนอ เคยไปว่าแม่กับพ่อ มีแต่ว่าบ่ถูกไต่ยีน แค่ซื้อผักแบ่บักแล่นลัมไปลัมปิ่น ตั้งแต่ลืออยู่สิกิน ยังเอาที่ดินไปตะเจ็กฮง...”

(เพลงมักสาวทำลิ้: ยิงยง ยอดบัวงาม)

1.1.2 ความรักที่ไม่สมหวัง เนื่องจากการรอคอย เช่น

“อ้ายฮักยุพินสาวกาฬสินธุ์คนโก้ แม่สาวตาโตผมยาวผิวขาวเหมือนไข่ สบตาตรง ๆ อ้ายหลงฮักแทบขาดใจ ออกสะทั้นห้วนไหว ลูกสาวไผ่ผู้งามแท้้นอ

อ้ายฮักกานดาอ้ายปรารถนาเคียงคู่ ขอน้องเอ็นดูเห็นใจฮักอ้ายได้บ่ หากน้องจริงใจ อ้ายจะให้แม่มาขอ วอนให้น้องจรรอ เห็นใจเถิดหนอสาวเมืองน้ำคำ...”

(เพลงฮักสาวกาฬสินธุ์: อุ๋ วรพันธุ์)

1.1.3 ความรักที่ไม่สมหวังเนื่องจากถูกหลอก เช่น

“ซึ้งใจแล้วเจ้าสาวเมืองขอนแก่น แว่ยินเสียงแคนคราใดหัวใจที่เศร้า อุตส่าห์มอบรักฝากชีวา แต่แล้วต้องมาพบความปวดร้าว หลายใจจริงเจ้าสาวแดนดอกคูณ

สัญญาทุกสิ่งไม่จริงสักคำ เจ็บจนฝังจำเธอทำเหมือนพี่เป็นหุ่น นีหรือความรักที่เธอมี นีหรือความดีที่พี่ลงทุน ไยต้องมาเคยชุนความเดียวดาย...”

(เพลงลาก่อนขอนแก่น: เกษม คมสันต์)

1.1.4 ความรักความภูมิใจในถิ่นกำเนิด เช่น

“ชัยภูมิ ภูมิใจที่ได้มาอยู่ เป็นเมืองนกสู๋ เมืองผู้กล้า เมืองพระยาแล กราบไหว้วังวอนขอพรก็สุขใจแท้ พ่อพระยาแล คุ่มแม่ปกป้องคุ้มภัย

ใครได้มาเยือนเหมือนเดือนให้ต้องมนตรา ภูสูงเบียดฟ้าภูผากังามเบียดใจ งาม ธรรมชาติ ป่าเขาและลำเนาไพร ผู้คนก็มีน้ำใจเลื่อมใสชื่นใจกลม...”

(เพลงภูมิใจชัยภูมิ: อ้นวา รามัญ)

1.1.5 ความรักที่เข้าตามตรอกออกตามประตู เช่น

“หัวใจที่หล่นที่สกลนคร หัวใจที่ไม่หลอกหลอน โฉมบังอรอย่าได้หวั่นไหว พี่ก็เตรียมพร้อม ยอมพลีแล้วที่เคียงกาย ลีนวสันต์เมื่อใดพี่จะไปสู่ขอ

หัวใจที่หล่นที่สกลบ้านนา พี่ไม่ลวงน้องหรือจ๊ะ ขวัญชีวาไม่หม้ายเรือนหอ พี่เป็นคนกรงมุ้งมาหาคู่พะนอ หากสงสารพี่ละก็อย่าให้รอครึ่งปีเลยหนา...”

(เพลงหัวใจหล่นที่สกลนคร: จ่อย รวมมิตร)

1.2 เนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติ "ธรรมชาติ" ในความหมายอย่างกว้างหมายถึง ปรากฏการณ์ของโลกกายภาพ และยังหมายถึงชีวิตโดยรวม มีขนาดตั้งแต่เล็กกว่าอะตอมไปจนถึงจักรวาล ภาคอีสานมีพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางธรรมชาติที่คนอีสาน ชื่นชมและภูมิใจในถิ่นกำเนิดของตน ยังอุดมไปด้วยหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ ดังปรากฏในวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน มีรายละเอียดดังนี้

1.2.1 ธรรมชาติที่มีความโดดเด่นทางภูมิศาสตร์และธรณีวิทยา ดังตัวอย่างเช่น

“...มหาธารลำปาว ลีถยาวกว้างใหญ่ แลมองออกไป สายน้ำไหล คดเคี้ยวกววน หาดดอกเกต เขตพักคลายร้อน สวนสะออนล้วนน่ายล แล่นเรือเล่นในสายชล สุขหนแห่งใดไม่ปาน

* กินลมชมวิว ลิบลิว หน้าผาเสวย งามเหลือจะเอ๋ย เกยซ้อน เทือกเขาภูพาน อยากลืมลองของดี คั่วกุดจี ลาบก้อย ตับหวาน แจ่วฮ้อน ส้มต่อน เนื้อฟาน หมูหัน ไส้กรอกแซบหลาย...”

(เพลงเที่ยวกาฬสินธุ์ : เสกสรรค์ สุวรรณชัย)

1.2.2 ธรรมชาติที่มีความสำคัญเกี่ยวกับหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ ดังตัวอย่างเช่น

“...คุณย่าโม เหมือนดังร่มโพธิ์ผางด คุ่มครองปกป้องโคราช มีอำนาจ เหนือใจทุกคนเป็นแสงสว่าง อยู่กลางเมือง รุ่งเรือง สตรีวีรชน ใครไหว้ใครบน ได้ดัง อธิษฐาน

*สองมือกราบลง ที่ตรงเหนืออาสน์ แทบบาทย่าโม แต่เล็กจนโต เห็นย่าตระหง่านจะทุกซัจะจนสักแคไหน จะขอทนไปขยัน จะอยู่อีสาน เป็นหลานย่าโม...”

(เพลงกราบเท้าย่าโม : สุনারี ราชสีมา)

1.3 เนื้อหาด้านคุณธรรมและคตินิยม คนอีสานจะได้รับการปลูกฝังให้ยึดมั่นใน ความมีคุณธรรม มีคตินิยม ในวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสานพบเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการปลูกฝังให้มีความเป็นนักร้อง มีความเรียบง่าย พอเพียง และความมีน้ำใจ การให้อิสระในการประกอบอาชีพแก่คนต่างชาติ เช่น ลาว ญวน เขมร พม่า ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.3.1 ความเป็นนักร้อง ภาคอีสาน เป็นภูมิภาคที่มีจำนวนประชากรมากที่สุดในประเทศ ประชากรพบกับปัญหาความแห้งแล้ง ความยากจน การอพยพย้ายถิ่นของประชากรเพื่อหางานทำ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้คนอีสานต้องต่อสู้กับภัยธรรมชาติและภัยจากเศรษฐกิจ เพื่อความอยู่รอด ทำให้ชาวอีสานมีเลือดนักร้องอยู่ในตัว ดังรายละเอียดต่อไปนี้

“...ลูกสารคาม เลือดสารคาม ลูกสารคาม อดเอาเด้อพี่น้อง อดเอาสา ก่อนสิทุกข์ยากปานไต่ ยามฮักยามแพง คอยเบิ่งแยงกันไป ถึงจะอยู่ที่ไหน ลูกสารคามคือเก่า ถึงจะอยู่ที่ไหน ลูกสารคามคือเก่า

ลูกสารคาม เลือดสารคาม ลูกสารคาม ฮักกันเด้อพี่น้อง ฮอดมือฉลองบุญเบิก ฟ้าบ้านเฮาให้ กลับคืนถิ่นสารคามนำเก่า ให้คืนเมื่อบ้านเฮาเด้อลูกสารคาม ให้คืนเมื่อ บ้านเฮาเด้อลูกสารคาม...”

(เพลงลูกสารคาม : ศร สินชัย)

1.3.2 ความเรียบง่าย พอเพียง คนอีสานมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย พอเพียง ไม่ละโมภโลกมาก และพอใจในสภาพความเป็นอยู่ของตัวเอง ดังตัวอย่างเช่น

“...จากกัน สัญญาไว้ให้ น้องบ่เป็นซูใคร บ้านไผ่น้องบ่เอา เก็บเงินพอมาสั่งเรือหอของเรา เก็บเงินพอมาสั่งเรือหอของเรา ลีกลับมาบ้านเก่ายังฮักเจ้า บ่จิตจาง...”

(เพลงด่วนหนองคาย : จินตหรา พูนลาภ)

1.3.3 ความมีน้ำใจ คนอีสานมีลักษณะนิสัยที่เป็นมิตรกับทุกคน ชอบช่วยเหลือกันและกันด้วยน้ำใสใจจริง ดังตัวอย่างเช่น

“...โอ้เมืองสกล ทุกคนจิตใจอารี ออกพรรษาทุกปี ก็มีงานปราสาทผึ้ง ม่วนสุดแสนพิณแคน เสียงแตรแล่นตรึง ยามไกลหัวใจรำพึง คิดถึงสกลนคร

(เพลงมนต์รักสกลนคร : แดง จิตรกร)

1.3.4 ความมีสิทธิเสรีภาพ วรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน แสดงให้เห็นถึงการให้เสรีภาพแก่คนต่างชาติในการประกอบอาชีพ เช่น

“...แม่ของอ้ายชายเผลออยู่มุกดาหาร สองเฮาพบกันที่ท่าตลาดซื้ออินโดจีน อ้ายคนพลัดบ้านขายแรงงานเพื่อซื้อข้าวกิน ฮักหลานสาวลุงโฮจิมินห์เจ้าดอกกระถินริมโขงบ้านเฮา

กำฝ้ายอ้ายสืบสายมาจากชานา ไถทำหว่านดำข้าวกล้าถูกฝนแล้งมารุกราน บ่เซา ผ่อนส่งหนี้สินบ่ค่อยพอกินจนอ้ายเป็นบ่าว เมื่อโรงงานยึดครองบ้านเฮาอ้ายเลยเอาแสงมาเสนอ...”

(เพลงแม่ของอ้าย: ไม้ พงศธร)

1.4 เนื้อหาด้านให้ความหวังและกำลังใจ คนอีสานจะได้รับการสั่งสอนให้มีความพยายามและอดทนเพื่อต่อสู้กับอุปสรรคที่จะได้พบในอนาคตอย่างไม่ย่อท้อโดยการให้ความหวังและกำลังใจกัน ดังตัวอย่างเช่น

“...จากมาทำงานเป็นคนพลัดบ้านรากเหง้าเหล่ากอ ความจนค้ำคอกก็เลยค้า่อเรือโชคชะตาเข้าสู่เมืองนี้ ล้มลุกคลุกคลมียหยดน้ำตา แบกความฝันเต็มสองป่า แบกความฮักเจ้าไว้เต็มหัวใจ

คิดฮอดบ่หาย เหงาไม่ขาดสาย หายใจก็เหงา เหมือนกันหรือเปล่า คนเป็นผู้สาวที่ฮักของอ้าย ห่างสุดขอบฟ้า ฝากมันสัญญาอย่าได้เปลี่ยนไป คินนี้แสงดาวดวงใด คือที่นัดหมายสายตาหวาน ๆ...”

(เพลงอำนาจเจริญ-กรุงเทพฯ : ชาตี อำนาจเจริญ)

1.5 เนื้อหาด้านสะท้อนสังคมและเสียดสีสังคม คนอีสานมีความรักในถิ่นกำเนิดของตน และไม่พึงพอใจที่คนอีสานด้วยกัน แสดงพฤติกรรมที่ผิดแผกจากความเป็นอีสาน เช่น พูดภาษาไทยกลาง แต่ติดสำเนียงอีสาน ดังตัวอย่างเช่น

“เป็นหนุ่มแจ่มขอนแก่น ขะหย่อนเว้าไทยบ่แข็ง กกลิ่น บ่ ค่อยมีแสมง พอเว้าไทยแฉ่ง กับหนุ่มเมืองไกล พ่อหน้าผู้สาว อ้ายแคดแลดลาว จนเป็นนิสัย เหลือโตนชาติ อ้ายแหงสาวไทย ผู้แก้มแดงใส คือบักเฉียเซีย คิดพ้อหน้าครู ผู้สอนตอนเรียนประถม จับอ้ายออกไปอบรม ยืนหน้าชั้นหันหลังรื้อเรียนฮอดมือนี้ อ้ายยังท่อง บ่ ได้จักเทียบ เห็นสาวไทยอ้ายใจละเหี่ย สีได้เมียกับเขา บ่น้อ...”

(เพลงหนุ่มขอนแก่น : พี สะเดิด)

หมายเหตุ ขะหย่อน แปลว่า ดั่งนั้น, เว้าไทยบ่แข็ง แปลว่า พูดไทยไม่ชัด, กกลิ่น แปลว่า โคนลิ้น, แคดแลด แปลว่า หลุด, เหลือโตน แปลว่า สงสาร, บักเฉียเซีย แปลว่า มะเขือเทศ

รวมถึงความจำเป็นต้องประกอบอาชีพที่ถูกสังคมประณาม เช่น การเป็นโคโยตี้ ดังตัวอย่าง

“กระम्मชะแมร์สะเร็นเซราะกราว แม่น้องนางสุรินทร์ผู้สาวบ้านนา โจลมึง เก้าะเดิวเทอโรงการ ทิ้งนาทิ้งไร่กลิ้งควายสาปโคลน

แมเออวจำมือตาเพลิง ฝ้ามองจ้องทางน้องสาวคืนกลับ เกิดยงนามันกีย เด็งกียปรับ พี โทรศัพท์ไปหาแก้วตาก็เปลี่ยนเบอร์

ได้ขาน้องไปเดินโคโยตี้ รายได้ดีคงลืมพี่ไอ้หนุ่มเซราะกราว นั่งรถเบนซ์เมอร์ซีเดสคันยาว เปลี่ยนจากสาวแดงกลายเป็นเซอริที่ไฮโซ...”

(เพลงแดงกวาสีมทุ่ง: ณัฐวุฒิ เฉลียวไว)

1.6 ด้านศิลปวัฒนธรรม วรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน พบเนื้อหาสาระด้านวัฒนธรรมที่โดดเด่น ได้แก่ การประกอบอาชีพ อาหารการกิน การแต่งกาย ดนตรี การฟ้อนรำ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นอีสาน รายละเอียดดังต่อไปนี้

1.6.1 ด้านการประกอบอาชีพ ชาวอีสานส่วนใหญ่มีอาชีพทางเกษตรกรรมโดยเฉพาะการทำนา แต่ด้วยสภาพอากาศที่ร้อนและแห้งแล้ง รวมถึงปัจจัยอื่น ๆ ทางด้านสังคมเศรษฐกิจ ทำให้มีผลผลิตที่น้อยกว่าภาคอื่น ๆ รายละเอียดดังตัวอย่าง

“อยู่กับเขา ผู้สึกสบายดีอยู่ดีเหล่า บ่ได้ตากแดดดำนาคืออยู่กับอ้าย ยามแลงพาเสียหญ้ามัน ยามฝนพาทาหน่อไม้ ทุกข์แปะตาย ก็ได้แต่ทน...”

(เพลงหนุ่มหนองบัว: บูม-หนึ่ง)

เมื่อชาวอีสานทำอาชีพทางเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนาไม่ได้ผล เนื่องจากปัจจัยหลายอย่าง เช่น สภาพอากาศที่ร้อนและแห้งแล้ง ทำให้คนอีสานต้องละทิ้งถิ่นเกิดเพื่อไปทำงานหาเงินที่กรุงเทพมหานคร เช่น

“...พี่ว่าบุญมาจากวาปีปทุม มาทำงานเมืองกรุง ชายแสมงอยู่เมืองฟ้า เห็นงานก่อสร้าง อยู่แถวรัชดา อยากลิเมื่อบ้านนา แต่กะยังขัดสน

น้องสาวแพรวาจากอำเภอยางชุมน้อย ทำงานกะกลางคืนในโรงงานมาदन เห็ดโอ้เข้าค้ำ เมื่อยกะยอมอดทน หลับตาลงบ่กิน คืดฮอดสารคาม...”

(เพลงลูกสารคาม : ศร สิ้นชัย)

1.6.2 ด้านอาหารการกิน อาหารพื้นบ้านของชาวอีสาน ที่ถือเป็นเอกลักษณ์ และได้รับความนิยมไม่เฉพาะแต่ชาวอีสานเท่านั้น ยังได้รับความนิยมไปทั่วทุกภาคของไทยด้วย เช่น ส้มตำ ลาบ ข้าวเหนียว ปลายข้าวและแมลงต่าง ๆ รายละเอียดดังตัวอย่าง

“...กินลมชมวิว ลิบลิว หน้าผาสวยงาม เหลือจะเอ๋ย เกยซ้อน เทือกเขาภูพาน อยากริมลองของดี คั่วกุดจี๊ ลาบก้อย ตับหวาน แจ่วฮ้อน ส้มต้อน เนื้อฟาน หมูหัน ไส้กรอกแซบหลาย

(เพลงเที่ยวภาพสินธุ์ : เสกสรรค์ สุวรรณชัย)

1.6.3 ด้านการแต่งกาย การแต่งกายของคนอีสานนั้น อีสานมีชนอยู่หลายกลุ่มวัฒนธรรม การแต่งกายจึงแตกต่างกันไปตามกลุ่มวัฒนธรรม โดยส่วนใหญ่ ผู้ชาย นิยมสวมเสื้อแขนสั้นสีเข้มๆ ที่เราเรียกว่า "ม่อห้อม" ผู้หญิง ส่วนใหญ่นิยมสวมใส่ผ้าซิ่นแบบทอทั้งตัว สวมเสื้อคอเปิดเล่นสีสันท่มผ้าสไบเฉียง สวมเครื่องประดับตามข้อมือ ข้อเท้าและคอ รายละเอียดดังนี้

“เชิญพี่ไปเที่ยวเล่น นครพนมเบ็งจักเทือ ลองเชือก้าน้อง สาวนครพิงเหลือออดังทอง ยามสาวลงลอยล่อง ริมฝั่งโขงยามแลง

ไหมก็ขาว สาวลาวก็สวย มวยผมดำน้ำบ่อกี่ใส สวยแท้คือสาวภูไท สวยบาดใจชาย สาวญวนก็งาม สวยบาดใจชาย สาวญวนก็งาม...”

(เพลงเป็นนครพนม: ต่าย อรทัย)

1.6.4 ด้านดนตรี ฟ้อนรำ ภาคอีสานมีดนตรีและการฟ้อนรำที่หลากหลายศิลปะการฟ้อนรำของชาวอีสาน มีหลากหลายรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละถิ่น ตามอิทธิพลของกลุ่มชนพื้นเมืองในละแวกนั้น ๆ เช่น ทางอีสานใต้ก็จะมีอิทธิพลของเขมรปะปนอยู่ ยกเว้นโคราชที่ใช้ภาษาไทย-โคราช ทางด้านอีสานเหนือก็มีอิทธิพลจากทางล้านช้าง ทางสกลนคร นครพนม มุกดาหารก็มีชนเผ่าพื้นเมืองในถิ่นนั้น เช่น ย้อ ไซ้ ภูไท รายละเอียดดังต่อไปนี้

“...ฟ้าแดดสงยาง โปงลางแล่นช้อน คอยกล่อมน้องนอน อ่อนสาวผู้ไทย ผาเสวยภูพาน ธารปาวกว้างใหญ่ แพรวผ้าไหม ถิ่นไดโนเสาร์

เมืองกาฬสินธุ์ ถิ่นผู้ไทยงาม ไผ่โสมงามล้ำ บ่งามเกินเจ้า ดินดำน้ำชุ่ม จริงเจอคำว่า แม่ล่อมพ่อเฒ่า เจอเพิ่นดีดี...”

(เพลงฟ้าแดดสงยาง : พัทธ์ชัย เสริมราษฎร์)

“...เมืองโคราช ที่เขาฉาบด้วยปูนซีเมนต์ มีนกระเด็น กระโดดเต้นบนตอด้วตาล มีคนหน้าใหญ่ อยู่หัวรถไฟขึ้นรถเมล์แดง ขึ้นแต่เมล์แดง จะถูกแพงขอให้แดงไว้ก่อน ไชยะละชะชีไซ ไชยะชะชีไซ ไชยะชะชีไซ ไชยะชะชีไซ...”

(เพลงโคราช : พงษ์เทพ กระโดนชำนาญ)

“...เอ็งเอ๋ย เนียงละออ เสนาะเสียงซอ คมขำร้ายร้ายแม่แท้ ไอ้เจ็ดเอ๋ยเจ็ด อ้ายหลงรักสาวชะแมร์ หัวใจอ้ายแพ้ ตั้งแต่แรกพบสบตา

พริ้มใจะพริ้มพริ้ม สาวกันตรึมยุคใหม่ สีสนแดนอีสานใต้ หนุ่มบ้านไกลได้มาพบพากระนบดึงตอง รำตักแตนตำข้าวในนา อ่อนแอ้นเอบาง น่ารักน่าชังตั้งอัปสรฯ ดอกดินถิ่นทุ่งกุลา อยากรบอเนียงว่าบองสลัน เจ็ด เจ็ด...”

(เพลงสาวกันตรึม : ไข่ พงศธร)

การศึกษาด้านเนื้อหาสาระจากรวบรวมเพลงพื้นถิ่นอีสาน ผู้ศึกษาได้ศึกษาเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับจังหวัดแต่ละจังหวัดในภาคอีสาน ในด้านใดด้านหนึ่ง หรือหลายด้านก็ได้ อาจเป็นเพลงลูกทุ่ง หรือลูกกรุง ยกเว้นหมอลำ และแบ่งศึกษาเป็น 2 กลุ่ม คือ อีสานตอนบน และอีสานตอนล่าง ปรากฏเนื้อหาสาระของเพลง

พื้นถิ่นอีสาน ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับความรัก ธรรมชาติ คติธรรม ให้ความหวังและกำลังใจ สะท้อนสังคม และ เสียดสีสังคม ซึ่งจะแสดงความเป็นอัตลักษณ์ของชาวอีสานอย่างชัดเจน แต่ส่วนที่มีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดคือ เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้านดนตรีและการละเล่นในภาคอีสาน อีสานตอนล่าง ได้แก่ กลุ่มเพลงโคราช ซึ่งใช้ภาษาไทย-โคราช กลุ่มกันตรึม ซึ่งได้รับอิทธิพลของเขมร คือ กันตรึม ปี่พาทย์ และมโหรีกันตรึม กลุ่มหมอลำ เป็นชาวอีสานที่อยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ ขอนแก่น เลย มหาสารคาม นครพนม หนองคาย อุดรธานี มุกดาหาร สกลนคร ชัยภูมิ และจังหวัดอุบลราชธานี

2) อัตลักษณ์ของชาวอีสานด้านสารัตถะที่ปรากฏในวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (255681) ให้ความหมายของสารัตถะ หมายถึง เนื้อหาหลัก, ใจความสำคัญ, ความคิดสำคัญของเรื่อง ดังนั้น งานเขียนแต่ละประเภทต้องมีแนวคิดหรือสารัตถะของเรื่องเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งจากการนำเสนอของผู้ประพันธ์ กุหลาบ มลลิกะมาส. (2543) กล่าวถึง "สารัตถะ" ว่า หมายถึงลักษณะอันเป็นวิสัยธรรมดารวมชาติของโลกและมนุษย์ที่ผู้แต่งมองเห็น และมุ่งหมายจะแสดงลักษณะนั้นออกมาให้ปรากฏแก่ผู้อ่าน ซึ่งผู้ประพันธ์มักเสนอในสิ่งที่ตนเองมองเห็น อาจเป็นแนวความคิดเดียวหรือหลายแนวคิดก็ได้ เช่น เกี่ยวกับ ความรัก ธรรมชาติ อารมณ์ ความคิดฝัน หรือสิ่งประทับใจของผู้ประพันธ์ เพื่อที่จะสื่อสารกับผู้อ่าน

จากการให้ความหมายของสารัตถะหรือแนวคิดเกี่ยวกับงานเขียน สรุปได้ว่า สารัตถะหมายถึง "สาร" ที่ผู้แต่งสื่อมาอย่างผู้อ่าน แสดงให้เข้าใจว่าวิถีทางแห่งโลกเราหรือวิถีทางของมนุษย์เรา สารัตถะอาจมีเพียงแนวคิดเดียว หรือหลายแนวคิดก็ได้ ในที่นี้ผู้ศึกษาได้ศึกษาสารัตถะหรือแนวคิดของผู้เขียนไว้ 3 ประเด็น คือ สารัตถะระดับปัจเจกชน สารัตถะระดับสังคมและวัฒนธรรม และ สารัตถะระดับสภาวะเหนือโลก รายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 สารัตถะระดับปัจเจกชน สารัตถะระดับปัจเจกชน เป็นแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องธรรมดอันเป็นวิสัยธรรมดารวมชาติของโลกและมนุษย์ กุหลาบ มลลิกะมาส. (2543) กล่าวว่ามนุษย์โดยทั่วไปต้องการความรัก ต้องการรักคนอื่น และอยากให้ผู้อื่นรักตน ซึ่งผู้แต่งได้นำมาเป็นสารัตถะของเรื่องอยู่เสมอ ความรู้สึกเช่นนี้เป็นสารัตถะระดับปัจเจกชน เป็นประสบการณ์ร่วมทางอารมณ์ของผู้คนในสังคม นอกจากนั้นมนุษย์ยังมีอารมณ์สะท้อนใจต่าง ๆ เช่น มีรัก แค้น ขมขื่น ว้าเหว พยาบาท เพื่อฝันและจินตนาการ เป็นต้น ในวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสานปรากฏสารัตถะระดับปัจเจกชน ได้แก่ ความรักผิดหวัง ขมขื่น ความรักและชื่นชมถิ่นกำเนิด ความมั่งน้อย พอเพียง รายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1.1 ความรักผิดหวัง ขมขื่น เป็นแนวคิดระดับปัจเจกชน เป็นเรื่องธรรมดาของชีวิต เช่น การไปหลงรักสาว แต่ไม่ได้รับการสนองตอบ จึงเกิดความผิดหวัง ขมขื่น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

"...บ้านเฮาหนาวลม อ้ายตรมหนาวฮอดหัวใจ ย่อนสาวปะคำเปลี่ยนไป หัวใจเห็บหนาวเศร้าหมอง หนุ่มโดนดินแดง เจ้าของสวนส้มสีทอง ส่วนเฮาผู้บ่าวนางรอง ก็มีเพียงท้องทุ่งนาแห้งแล้ง.."

(เพลงพ่ายรักที่ลานางรอง : แดง จิตรกร)

2.1.2 ความรักและชื่นชมถิ่นกำเนิด เป็นแนวคิดระดับปัจเจกชน ที่คนส่วนใหญ่ย่อมมีความรักภูมิใจในถิ่นกำเนิดของตน โดยเฉพาะคนอีสานที่มีความจำเป็นต้องละทิ้งถิ่นฐาน ไม่ว่าจะไปอยู่ที่ใด ก็จะมีรักและชื่นชมยกย่องถิ่นกำเนิดของตนเสมอ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

"...คิดฮอดเหลือเกิน อ้านางเจริญแผ่นดินถิ่นฮัก เก็บฝันแนนนก ห่อด้วยฮักฝากวันเวลา ได้ดียามใด บร่อให้ทวงดอกหนา ลูกสาวเหล่า คนนี้สืบบ้านเฮา..."

(เพลงสาวอ้านางเจริญ : ข้าวทิพย์ ธิธาติน)

2.1.3 ความมั่งน้อย พอเพียง เป็นแนวคิดระดับปัจเจกชนของคนอีสานที่มีความมั่งน้อย พอเพียง และพอใจในสิ่งที่ตนมี ตนเป็นอยู่ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...มาอายน้องมา มาเที่ยวเมืองกาฬสินธุ์ อีสานแดนดิน ทรัพย์สิน ปลูกาหาง่าย น้ำในเขื่อนลำปาว หล่อเลี้ยงเขาบ่แห้งเพื่อoday กินเที่ยวแสนสุขสำบาย หากได้มากาฬสินธุ์...”

(เพลงเที่ยวกาฬสินธุ์ : เสกสรรค์ สุวรรณชัย)

2.2 สารัตถะระดับสังคมและวัฒนธรรม วรวรรธน์ ศรียาภัยและคณะ (2563) กล่าวว่า สารัตถะระดับสังคมและวัฒนธรรม เป็นสมบัติส่วนรวม เป็นมรดกทางสังคมและวัฒนธรรมของชาติ ไม่มีใครคนใดคนหนึ่งเป็นเจ้าของ ประชาชนคนไทยเป็นเจ้าของร่วมกัน จำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ สารัตถะสังคม และสารัตถะวัฒนธรรม ในวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสานปรากฏสารัตถะระดับสังคมและวัฒนธรรม รายละเอียดดังตัวอย่างต่อไปนี้

2.2.1 สารัตถะระดับสังคม ผจงจิตต์ อธิคมนันท์.(2554) ให้ความหมายของสังคมว่า หมายถึง กลุ่มคน หรือผู้คนที่มีการรวมกันอย่างมีระเบียบ มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันภายในกลุ่ม มีความผูกพันพึ่งพาอาศัยกัน มีความสนใจคล้ายๆ กัน มีวิถีชีวิตร่วมกัน และมีความรู้สึกว่าเป็นกลุ่มเดียวกัน ในวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน มีสารัตถะระดับสังคมที่ปรากฏ จำแนกได้ 3 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่กล่าวถึงธรรมชาติ กลุ่มตำนานและสิ่งก่อสร้าง และการดำรงชีวิต ดังนี้

1) กลุ่มที่กล่าวถึงธรรมชาติ ในวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน จะมีการกล่าวถึงธรรมชาติในจังหวัดของตนเองด้วยความชื่นชม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...ตั้งแดนสวรรค์ ได้มาพบพานงามแท้ หลงมนต์เมืองพระยาแล งามแท้มีไผ่ปาน ทุ่งดอกกระเจียว สมคำรำลือกล่าวขาน สายหมอกหยอกเข้าลำธาร ที่บึงลำนางมาตา”

(เพลงชัยภูมิแดนสวรรค์ : แทน ชานุกพงษ์)

“...น้ำตกเจ็ดสี สายนี้ยังคงหลังไหล ภูทอกแดนศิวิไลซ์ศูนย์รวมใจพวกเรานานมาป่ากินรียังหลบลี้ที่ภูลังกา หาดทรายขาวยังงามจับตา เชื่อมธาราสองฝั่งไทย ลาว...”

(เพลงบึงกาฬแดนสวรรค์ : เอก รุ่งสุวรรณ)

2) กลุ่มตำนานและสิ่งก่อสร้าง วรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน จะกล่าวถึงตำนานและสิ่งก่อสร้างที่ปรากฏในจังหวัดของตนเองด้วยความเทิดทูน ศรัทธา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...ได้มาพบเธอที่วิมานพญาแถน ท่องเที่ยวทั่วแดน จนได้พบงามอน พญาคันคาก คงตั้งใจเอาไว้แน่นอน มนต์ฮักเมืองยโสธร ใจอายอวรณ์บ่อยากจากไกล...”

(เพลงมนต์ฮักวิมานพญาแถน : ต้นคุณ อนันตา)

“...โอ้ถิ่นภูพาน สำราญสุขใจยิ่งล้ำ ถิ่นที่ซึ้งในกมล คือแดนสกลนคร ฝั่งหนองหาน ได้ยินแล้วใจสะออน เป็นเมืองนิทานครั้งก่อน เล่ามาผาแดงนางไอ่...”

(เพลงมนต์รักสกลนคร : แดง จิตรกร)

3) กลุ่มการดำรงชีวิต ในวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน จะกล่าวถึงการดำรงชีพโดยทั่วไปของชาวอีสาน ถ้าเป็นอีสานเหนือ มักดำรงชีพด้วยการทำนา ทำไร่ แต่อีสานใต้มักไปทำงานทำที่อื่น โดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...ถ้าอยู่กับน้องรับรองคราดไถดำกล้า แม้จะเหนื่อยอย่างน้องว่า พี่ก็ศรัทธาเลื่อมใส ขอเป็นคนทำคราดดำเพื่อน้องมาลัย จะอยู่จนวันสิ้นใจ ไม่เปลี่ยนไปเป็นสอง..”

(เพลงหัวใจหล่นที่สกลนคร : จ้อย รวมมิตร)

“...จากปากช่องไป สู่เมืองวิไล หัวใจมาดวนลิม ปากช่องแดนดง รักคงไม่ดูด้อม เหนือน้องไผ่ซิม ทำไร่นา ข้าวโพดคงร้าง ข้าวฟ่างขึ้นรา ไร่ที่จำ ลิมสัญญาเมื่อสายฝน...”

(เพลงสัญญารักปากช่อง : น้ำอ้อย พรวิเชียร)

2.2.2 สารัตถะระดับวัฒนธรรม ผจงจิตต์ อธิคมนันทะ.(2554) ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า หมายถึงสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นทั้งหมด เป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ ความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม ทัศนคติ วิถีชีวิต ฯลฯ ในวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสานปรากฏสารัตถะระดับวัฒนธรรม 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มอาหาร กลุ่มค่านิยมและความเชื่อ กลุ่มชนบประเพณี และกลุ่มศิลปะการฟ้อนรำ รายละเอียดดังต่อไปนี้

1) กลุ่มอาหาร อาหารหลักของชาวอีสาน คือ ข้าวเหนียว จะรับประทานข้าวเหนียว กับอาหารพื้นบ้านที่มีรสจัดและน้ำน้อย สิ่งที่ขาดไม่ได้ในการปรุงอาหารคือ ปลาร้า ทำให้กลายเป็นสัญลักษณ์และเป็นอาหารเด่นที่ทุกคนต้องรู้จัก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...ด่วน บขส. ติดเครื่องชะลอจะจากอุปลาฯ เหลียวหลังยังเห็นหน้ามน คนสวยแฟนพี่ โบกมือไหวๆ พี่ลาก่อนเด้อ บ่นานคงเจอกันใหม่ ยังคิดถึงแกงหน่อไม้ ใส่กุดจี่น้อยฝีมือนี้ออก...”

(เพลงด่วน บ.ข.ส. : สนธิ สมมาตร)

“...โอ้เป็นบุญตา ได้มาเมืองชัยภูมิ บลิมพี่น้องแสนซุ่ม ชวนกันต้อมกินเข้า่วมพา บลิมข้าวเหนียว ลวกดอกกระเจียวจิ้มแจ่วปลาร้า บลิมสาวงามบ้านป่า บลิมธิดาพระยาแล...”

(เพลงชัยภูมิแดนสวรรค์ : แทน ชานุกพงษ์)

2) กลุ่มค่านิยมและความเชื่อ ชาวอีสานมีความยึดมั่นศรัทธาต่อพุทธศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และผีสงเทวดา ถึงแม้สภาพสังคมจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ความเชื่อดั้งเดิมยังคงอยู่นั้นคือ วัฒนธรรมประเพณีที่ผสมผสานความเชื่อถือในเรื่องของการนับถือผีสง และคติทางพุทธศาสนาเข้าด้วยกัน จึงมีการไหว้ขอพรและอ้อนวอนขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้ช่วยเหลือ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...สองมือพนม ก้มลงบรรจงไหว้กราบ เจ้าแม่ไทรงามโปรดทราบ ลูกขอกราบอำลาแม่ไป โอกาสหน้ามี ลูกนี้จะย้อนมาใหม่ ลาก่อนสาวเมืองพิมาย ร่มไทรประสาธโบราณ...”

(เพลงลาสาวพิมาย : เอกชัย ศรีวิชัย)

“...ปวงชนก้มกราบเบื้องบาทพ่อใหญ่อินทร์แปลง พระแก้วบุษราคัมล้ำแกร่ง ฤทธิ์แรงแห่งหลวงปู่ชา เจ้าพ่อหลักเมือง เป็นเครื่องเหนี่ยวใจเรื่อยมา หอพระไตรล้ำค่า บูชาเหนือยิ่งสิ่งใด...”

(เพลงมนต์เมืองดอกบัว : พิมพ์คำ เพชรแพง)

3) กลุ่มชนบประเพณี ประเพณีของชาวอีสานมีความหลากหลายและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ประเพณีต่าง ๆ ถูกจัดขึ้นเพื่อให้เกิดขวัญกำลังใจในการประกอบอาชีพ และเพื่อถ่ายทอดแนวความคิด ค่านิยมที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...ยามฝนตก หัวอกอ้ายหนาว คิดฮอดสาวแก้มขาวบ้านเพ็น บุญบังไฟ ฟ้าย้องเรียกเอิ้น ฝนตกอ้ายเดิน ตากฝนคนเดียว ดอกกระเจียวเขียวงามเต็มป่า หอมดอกมันปลา คิดฮอดแต่เหล่าคนงาม...”

(เพลงฮักสาวเมืองร้อยเกิน : เจตน์ จำรูญ)

“...งานบุญเดือนหก เขาตกเขาแต่งบายศรี เป็นประเพณียึดถือสร้างบุญกุศล รำลึกความดีที่พ่อมีต่อมองเรา หลายปีผ่านพ้น ผู้คนคงมั่นศรัทธา..”

(เพลงภูมิใจชัยภูมิ : ธันวาคม รามัญ)

“...บ่าวหนองคาย จังได้ อ้ายจังลื้มได้ นัดกับน้องไว้ ว่าสิพาไปยามย่า ไปเบ็งบังไฟพญานาค เมื่อออกพรรษาดีใจสิได้ไหวย่า เข้ามาถ่าอ้ายแล้วฟาว...”

(เพลงน้ดรอบพ้ออ้าย : จินตหรา พูลลาภ)

4) กลุ่มศิลปะการฟ้อนรำ ศิลปะการฟ้อนรำของชาวอีสาน แบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือกลุ่มอีสานเหนือ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากประเทศเพื่อนบ้านคือ ลาว เรียกว่าวัฒนธรรมไทยลาวซึ่งเรียกการละเล่นว่า “เซิ้ง ฟ้อน และหมอลำ” เช่น เซิ้งบั้งไฟ เซิ้งสวิง ฟ้อนภูไท ลำกลอนเกี้ยว ลำเต้ย ใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านประกอบ

ได้แก่ แคน พิณ ซอ กลองยาว ภายหลังเพิ่มเติมโปงลางและโหวดเข้ามาด้วย ส่วนกลุ่มอีสานใต้ จะมีเพลงที่เล่นเฉพาะในจังหวัดนครราชสีมา เรียกว่า เพลงโคราช ส่วนใหญ่เล่นกันในจังหวัดนครราชสีมา เนื่องจากเอกลักษณ์การร้องรำเป็นภาษาโคราช ซึ่งได้สืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน และอีกกลุ่มหนึ่งได้รับอิทธิพลการแสดงของไทยเขมร มีการละเล่นที่เรียกว่า เรือม หรือ เรือม เช่น เรือมลุดอันเร หรือรำกระทบสาก รำกระเนียบดิงตอง หรือระบำตึกแตนตำข้าว รำอาโย หรือลำตัด หรือเพลงอีแซวแบบภาคกลาง (ศิลปะการแสดงของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.(2543).Online.สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2563 จาก<https://sites.google.com>.) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กลุ่มอีสานเหนือ ใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านประกอบ ได้แก่ แคน พิณ ซอ กลองยาว ภายหลังเพิ่มเติมโปงลางและโหวด ดังนี้

“...เสียงพิณ เสียงแคน เสียงซอ เลาะโขง จ้อยแจ่น โดดต่ง ข้ามโขงนั้นเมืองปากซัน พิณแคน กล่อมโขง ยามค่ำลงที่เมืองบึงกาฬ มาเดือมาไปเยี่ยมบ้าน ไปเที่ยวบึงกาฬ จังหวัดน้องใหม่...”

(เพลงเที่ยวบึงกาฬ : สมปอง หนองคาย)

“...เมืองสารคาม ดินแดนเสียงแคนดอกคูน ลุ่มลำน้ำชีเกือกูล พระธาตุนาดูนที่เฮาจากมา ต้องลาถิ่นฐาน มาทำงานอยู่ในเมืองฟ้า ภูมิใจอยู่ทุกเวลาที่ได้เกิดมาเป็นลูกสารคาม...”

(เพลงลูกสารคาม : ศร สิ้นชัย)

“...ไปทั่วแคว้นแดนอีสาน ไปร่วมงานพื้นบ้านหมอแคน หนุ่มหมอลำ..รำเตี้ยงานขอนแก่น เป็นหมอแคนช่วยเป่าแคนนำ...”(เพลงฮักสาวขอนแก่น : พนม นพพร)

กลุ่มอีสานใต้ มีศิลปะการละเล่นที่หลากหลาย เช่น การละเล่นเฉพาะที่จังหวัดนครราชสีมาหรือโคราช เรียกว่าเพลงโคราชและอีกส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลไทยเขมรมีการละเล่น ที่เรียกว่า เรือม หรือ เรือม เช่น เรือมลุดอันเร หรือรำกระทบสาก รำกระเนียบดิงตอง หรือระบำตึกแตนตำข้าว รำอาโย หรือลำตัด หรือเพลงอีแซวแบบภาคกลาง ดังนี้

“... ไชโยชะ ชะชีไชโยชะ ไชโย ะ ชะชีไชโยชะ มาเต็นสกา ดิดแข่งดิดซากันจ๊กหน้อยอะ เต็บเต็บเต็บ เขียวเขียบเข้ามาจอย ช่วยยกมือหน้อย แพนคลับตัวจริงไม่ทิ้งกัน...”

(เพลงโคราชระเริง : ตึกแตน ชลดา)

“...พริ้มโง๊ะพริ้มพริ้ม สาวกันตรึมยุคใหม่ สีสันแดนอีสานใต้ หนุ่มบ้านไกลได้มาพบพากระนบ ดิงตอง รำตึกแตนตำข้าวโนนา อ่อนแอ้นเอวบาง น่ารักน่าชังดั่งอัปสร ดอกดินถิ่นทุ่งกุลา อยากรบอกเนียงว่า บองสลัน เจ็ด เจ็ด...”

หากบุญนำพา มีวาสนา คงได้หวนมาอีกหน จะสร้างทางฝัน กลับมาเพื่อเจอหน้ามนเสียงซอคู่ เสียงกลองโพน ยังคงมีมนต์บ่เคยสร้างซา...”

(เพลงสาวกันตรึม : ไม้ พงศธร)

“...ก็คิดอนเนียงสไร สาวบุรีรัมย์ ไ้แม่งามข้าพียงจำได้เนื้อทอง คินเพ็ญคินนั้น เพ็ญเดือนสิบสอง เพียงแคได้มองใจพันธ์ผองหัวใจ...”

(เพลงรักสาวบุรีรัมย์ : พิตร เพชรสุวรรณ)

2.3 สารัตถะระดับสภาวะเหนือโลก

สารัตถะระดับสภาวะเหนือโลก หรือเหนือวิสัยนั้น กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2543 หน้า 109) กล่าวว่า เป็นเรื่องเกินจากความจริงเป็นจริงในลักษณะชีวิต อาศัยจินตนาการสร้างขึ้นจากประสบการณ์ชีวิตให้ นอกเหนือออกไปจากชีวิต เป็นสิ่งที่ทุกคนทราบกันดีอยู่แล้วและมีคำมูลอยู่ข้างแล้วในความจริง ในบางกรณี แนวความคิดระดับสภาวะเหนือโลกนี้อาจเป็นไปในรูปแบบของการพยากรณ์โลกในภายหน้า หรือต่างดาว หรือ

อาจเกี่ยวกับจิตวิญญาณ ลางสังหรณ์ ไสยศาสตร์ อุปทาน และอำนาจเหนือธรรมชาติต่าง ๆ ในวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน ปรากฏสารัตถะระดับสภาวะเหนือโลก หรือเหนือวิสัย แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ การวอนขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเหลือ การกล่าวถึงชีวิตในโลกหน้าหรือชาติหน้า การทำบุญร่วมกันเพื่อหวังผลครองคู่กันในชาติหน้า รายละเอียดดังตัวอย่างต่อไปนี้

2.3.1 การวอนขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเหลือ สารัตถะระดับสภาวะเหนือโลกที่ปรากฏในวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน พบการอ้อนวอนขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยให้ตนเองสมหวัง และยึดพระธรรมเป็นที่พึ่ง ดังนี้

“...ทรมานเมื่อเห็นบัตรเชิญวิวาห์ นั่งลงสองมือปิดหน้า ปาดน้ำตาเหมือนฟ้าสั่งฝน เขาแต่งกันแล้ว สาวขอนแก่นกับแฟนของตน วอนไหว้เทวาเบื้องบน ก็ไม่ดลให้รักคืนมา

สาวร้อยเอ็ด เช็ดแล้วกับคำว่ารัก ซึ่งแล้วกับความอกหัก ขอลารักตัดใจสู่ธรรม ขอพึ่งใบบุญลี้มแล้วกับคนใจดำ สาวร้อยเอ็ดแสนขำมุ่งสู่ธรรมรักษาแผลใจ...”

(เพลงสาวร้อยเอ็ดเข็ดรัก : จินตหรา พูนลาภ)

“...คุณย่าโม เหมือนดั่งร่มโพธิ์ผางด คุ่มครองปกป้องโคราช มีอำนาจเหนือใจทุกคน เป็นแสงสว่างอยู่กลางเมือง รุ่งเรืองสตรีวีรชน ใครไหว้ใครบน ได้ตั้งอธิษฐาน

สองมือกราบลงที่ตรงเหนืออาสน์ แทบบาทย่าโม แต่เล็กจนโตเห็นย่าตระหง่าน จะทุกข์จะจนสักแค่ไหน จะขอทนไปขยัน จะอยู่อีสาน เป็นหลานย่าโม...”

(เพลงกราบเท้าย่าโม : สุณารี ราชสีมา)

2.3.2 การกล่าวถึงชีวิตในโลกหน้าหรือชาติหน้า สารัตถะระดับสภาวะเหนือโลก ที่พบในวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน ตามหลักพุทธศาสนา จะมีความเชื่อเรื่องของวัฏจักรการเวียนว่ายตายเกิด ชาวอีสานที่นับถือพุทธศาสนาส่วนมาก เชื่อว่าพวกเขาเกิดการเกิดใหม่หลายครั้ง ดังนี้

“...ชมชาน กลับสุพรรณด้วยใจซัดฝ่อ ฝีมือนหลานสาวย่าโม เห็นฉันทง้อจึงหลอกหลอน ฉันทจนคนเชื่อ เธอจึงเห็นเป็นของรองบ่อน แอบไปรักไฉนหม่อมอูตร เศรษฐีเงินก้อนลูกชายกำนัน

กราบเท้าย่าโม แล้วโห่ร้องลา ชาตินี้หรือมีชาติหน้า หลานย่าโมขอพบกัน ไฉนคอยฟังข่าว วันไหนเธอเศร้าชอกช้ำชีวิต ยึดอายุฉันทให้รินรินทร์ เพื่ออรวันจะเย้ยหยันเธอ

(เพลงซำรักจากโคราช : ศรเพชร ศรสุนทร)

2.3.3 การทำบุญร่วมกันเพื่อหวังผลครองคู่กันในชาติหน้า ในวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน ปรากฏสารัตถะระดับสภาวะเหนือโลก เกี่ยวกับเรื่องบุพเพสันนิวาส คือการได้เคยอยู่ร่วมกันในอดีตชาติ จนส่งผลให้ได้มาเป็นคู่ครองกันในปัจจุบัน ดังนี้

“...พระธาตุนาดูน สองเราทำบุญร่วมกัน ปิดทององค์พระประธาน เทียวงานทุกปีมีมาทั้งน่องและอ้าย สุขใจสมปรารถนา ต่างให้คำมั่นสัญญา ต่อองค์พระธาตุนาดูน

ว่าวันข้างหน้า จะร่วมชีวาเคียงคู่ ยกมือสาธุ ขอให้เป็นได้ดังบุญ แม้เคยร่วมสร้างตั้งแต่ปางหลังก่อนพูน ขอให้ผู้บ่าวนาดูน ฮักซึ่งสาวบึงปลาญ...”

(เพลงสัญญานาดูน : จินตหรา พูนลาภ)

โดยสรุป กล่าวได้ว่าสารัตถะระดับปัจเจกชน พบกล่าวถึงในวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสานได้แก่ ความรัก ผิดหวัง ขมขื่น ความรักและชื่นชมถิ่นกำเนิด ความมกน้อย พอเพียง สารัตถะระดับสังคมวัฒนธรรม แบ่งเป็นสารัตถะระดับสังคมแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่กล่าวถึงธรรมชาติ กลุ่มตำนานและสิ่งก่อสร้าง และการดำรงชีวิต สารัตถะระดับวัฒนธรรมแบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มอาหาร กลุ่มค่านิยมและความเชื่อ กลุ่มขนบประเพณี และกลุ่มศิลปะการฟ้อนรำ สารัตถะระดับสภาวะเหนือโลก แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ การวอนขอให้

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเหลือ การกล่าวถึงชีวิตในโลกหน้าหรือชาติหน้า การทำบุญร่วมกันเพื่อหวังผลครองคู่กันในชาติหน้า

กุหลาบ มัลลิกะมาส.(2543). กล่าวสรุปว่า สารัตถะของวรรณกรรมก็คือลักษณะอันเป็นวิสัยธรรมตา ธรรมชาติของโลกและมนุษย์ที่ผู้ประพันธ์มองเห็น และมุ่งหมายจะแสดงลักษณะนั้นออกมาให้ปรากฏแก่ผู้อ่าน เพื่อแสดงว่าผู้ประพันธ์เข้าใจในวิถีทางแห่งโลกมนุษย์นี้ ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้อ่านหรือผู้ฟังจะเข้าใจในสารัตถะนั้น ว่ามีความสมจริงต่อสภาพสังคมและของมนุษย์เพียงใด มีความสร้างสรรค์ ส่งเสริมยกระดับจิตใจ ช่วยให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในชีวิตและโลกเพียงใด

บทสรุป

วรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับจังหวัดแต่ละจังหวัดในภาคอีสาน ในด้านใดด้านหนึ่ง หรือหลายด้าน อาจเป็นเพลงลูกทุ่ง หรือลูกกรุง ยกเว้นหมอลำ และแบ่งศึกษาเป็น 2 กลุ่ม คือ อีสานตอนบน และอีสานตอนล่าง มีเนื้อหาสาระของเพลงเกี่ยวกับความรัก ธรรมชาติ คติธรรม ให้ความหวังและกำลังใจ สะท้อนสังคม และเสียดสีสังคม ซึ่งจะแสดงความเป็นอัตลักษณ์ของชาวอีสานอย่างชัดเจน แต่มีส่วนที่แตกต่างกัน คือ ด้านศิลปวัฒนธรรม โดยอีสานตอนล่าง พบกลุ่มเพลงโคราช ซึ่งใช้โคราช กลุ่มกันตรึม ซึ่งได้รับอิทธิพลของ เขมร และกลุ่มหมอลำ ในจังหวัดร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ ขอนแก่น เลย มหาสารคาม นครพนม หนองคาย อุดรธานี มุกดาหาร สกลนคร ชัยภูมิ และจังหวัดอุบลราชธานี ส่วนสารัตถะมี 3 ระดับคือสารัตถะระดับปัจเจกชน ได้แก่ ความรักผิดหวัง ชมชื่น ความรักและชื่นชมถิ่นกำเนิด ความมกน้อย พอเพียง สารัตถะระดับสังคมและวัฒนธรรม แบ่งเป็น สารัตถะระดับสังคม มี 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่กล่าวถึงธรรมชาติ กลุ่มตำนานและสิ่งก่อสร้าง และการดำรงชีวิต สารัตถะระดับวัฒนธรรมมี 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มอาหาร กลุ่มค่านิยมและความเชื่อ กลุ่มขนบประเพณี และกลุ่มศิลปะการฟ้อนรำ สารัตถะระดับสภาวะเหนือโลก มี 3 กลุ่ม ได้แก่ การวอนขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเหลือ การกล่าวถึงชีวิตในโลกหน้าหรือชาติหน้า การทำบุญร่วมกันเพื่อหวังผลครองคู่กันในชาติหน้า การนำเสนอเนื้อหา สาระและสารัตถะจากวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน มีสิ่งที่แสดงถึงอัตลักษณ์ชาวอีสานที่ปรากฏร่วมกัน และอัตลักษณ์ชาวอีสานที่แตกต่างกันตามอิทธิพลของที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ โดยมีภาษาถิ่นอีสานเป็นสื่อสร้างความเข้าใจ ซึ่งกันและกัน

บรรณานุกรม

- กนกพร เล็งศรี. (2557). **อัตลักษณ์อีสานในเพลงลูกทุ่งของ ไผ่ พงศธร**. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2543). **วรรณคดีวิจารณ์ (พิมพ์ครั้งที่ 10)**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- จุฑารัตน์ ก้อนบุญ. (2558). **วรรณกรรมเพลงของเทพพร เพชรอุบลในสี่ทศวรรษ (พ.ศ.2511 – 2551)**. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2550). “แนวคิดในการศึกษาอัตลักษณ์ความเป็นไทย” ใน สรัสวดี อ๋องสกุลและโยชิยุกิ มาซูฮารา.(บรรณาธิการ). **การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ประคอง เจริญจิตรกรรม. (2556). **หลักการเขียนวิจารณ์วรรณกรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปานิส โพธิ์ศรีวังชัย. (2561) **อัตลักษณ์ของเพลงอีสานประยุกต์ในยุคอีสานใหม่**. ปริญญาโทศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศาสตร์ ไม่สังกัดภาควิชา/เทียบเท่า คณะศิลปศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปาริชาติ วินิจ. (2542). **รูปแบบและลักษณะการใช้ภาษาในวรรณกรรมเพลงยอดนิยม** ปริญญาการศึกษา มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ผจงจิตต์ อธิคมนันท์. (2554). **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ภาสพงศ์ ผิวพอใช้. (2548). **เพลงลูกทุ่งอีสานกับการสะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่น : ศึกษาในผลงานเพลงของ ศิริพร อำไพพงษ์**. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ: กรุงเทพฯ.
- มนตรี โคตรคันทา.(ม.ป.ป).**อัตลักษณ์ไทย ทุนความคิด ทุนสร้างสรรค์**. สืบค้นเมื่อ 24 กรกฎาคม 2563 จาก <https://www.isangate.com/new/isan-identify.html>
- ราชบัณฑิตยสถาน.(2556). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- วรุณ ฮอลลิงก้า. (2536). **การวิเคราะห์เพลงเพื่อชีวิตระหว่าง พ.ศ. 2516-พ.ศ. 2534**. ปริญญาโทปริญญาโท มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- สวนิต ยมาภัย. (2560). หน่วยที่ 1 การสื่อสารด้วยภาษา. เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สิริชญา คอนกรีต. (2556). **เพลงลูกทุ่งอีสาน : อัตลักษณ์และการเมืองเชิงวัฒนธรรมของคนอีสานพลัดถิ่น**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556
- สุมาลี พลขุมทรัพย์. (2561). **อัตลักษณ์ชาวอีสานในนวนิยายเรื่อง "คำอ้าย" ของ ยงค์ ยโสธร**. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.